

Jolanta Jakóbczyk-Gryszkiewicz

 <https://orcid.org/0000-0001-6250-6873>

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji

jolanta.gryszkiewicz@geo.uni.lodz.pl

ŁÓDŹ CIĄGLE ZIEMIĄ OBIECANĄ?

Abstrakt: W pracy omówiono współczesne problemy Łodzi związane z przemianami społeczno-gospodarczymi po upadku komunizmu w 1989 r. oraz wskazano możliwości i kierunki dalszego rozwoju. Zaprezentowano ostatni etap rozwoju miasta, który rozpoczął się po 1989 r. Celem pracy była odpowiedź na pytanie, czy po transformacji ustrojowo-gospodarczej, która się wówczas zaczęła, Łódź można ponownie nazwać ziemią obiecaną, jak określano to dynamicznie rozwijające się w XIX i na początku XX w. miasto.

Rozwój miasta w ciągu ostatnich trzech dekad można podzielić na kilka etapów:

– lata 1989–1996 – cechujące się upadkiem przemysłu i bardzo wysokim bezrobociem;

– lata 1997–2004 – kiedy Łódź stała się ponownie stolicą województwa w dawnych granicach sprzed 1975 r.; ponadto powstała Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, uważana z biegiem czasu za najlepszą w kraju;

– po 2004 r. – okres, w którym Polska weszła do UE i pojawiły się nowe możliwości rozwoju miasta dzięki wykorzystaniu funduszy unijnych.

Współczesne problemy Łodzi to przede wszystkim spadek liczby ludności i starzenie się łodzian. Pandemia rodzi też aktualne trudności, wynikające ze spowolnienia gospodarczego i zmniejszonego popytu na lokale biurowe. Do atutów Łodzi należy zaliczyć: rosnącą rangę komunikacyjną, bliskość stolicy, duże zasoby wykwalifikowanej kadry pracowniczej, niskie zarobki przy jednocześnie niskich kosztach utrzymania, najlepszą w Polsce specjalną strefę ekonomiczną, zwiększającą się atrakcyjność turystyczną.

Słowa kluczowe: Łódź, ziemia obiecana, miasto kurczące się, modernizacja, rewitalizacja, specjalna strefa ekonomiczna, przemiany społeczno-gospodarcze.

ŁÓDŹ: STILL A PROMISED LAND?

Abstract: This article discusses contemporary problems of Łódź connected with the socio-economic changes following the fall of communism in 1989, and identifies opportunities and directions for its future development.

The analysis covers only the most recent period in the development of the city after 1989. The aim is to answer the question of whether Łódź, after the political and economic transformation, can still be regarded as a 'Promised Land', as it was known in the 19th and early 20th centuries – the time of its dynamic growth.

The last three decades in its development can be divided into three stages:

– 1989–1996: decline of industry and very high unemployment;

– 1997–2004: a time when Łódź voivodeship regained its former boundaries and from being the smallest in 1975–1999 to becoming one of the largest in Poland; the establishment of the Special Economic Zone, which over time is considered to be the best nationally;

– since 2004: Poland's accession to the EU and new growth opportunities for the city on the basis of EU funds.

The problems that Łódź is currently struggling with include, above all, the decrease in population size and its ageing. The present pandemic, too, gives rise to problems connected with an economic slowdown and a decreased demand for office space.

The strengths of the city include its growing role as a transport hub, proximity to the capital, a large supply of highly qualified labour, lower earnings and a lower cost of living, cheaper office space and land, having the best special economic zone in Poland, and a growing tourist attractiveness

Keywords: Łódź, Promised Land, shrinking city, modernization, revitalization, special economic zone, socio-economic changes.

1. WPROWADZENIE

Nazywanie Łodzi ziemią obiecaną wiąże się ściśle z – niespotykanym na skalę światową w XIX w. – gwałtownym rozwojem gospodarczym i demograficznym miasta. Najintensywniejszy rozwój łódzkiego

przemysłu włókienniczego przypadł na lata 1870–1890. Odnotowano wówczas czterdziestokrotny wzrost produkcji. Niezwykła była również skala migracji do miasta. Liczba ludności Łodzi z 800 osób w 1820 r. wzrosła

do 314 tys. w 1900 r. Tak silnym magnesem były miejsca pracy w fabrykach włókienniczych. Porównanie miasta do biblijnej ziemi obiecanej wprowadził do polskiej literatury W. Reymont, wydając pod takim tytułem w 1899 r. swoją dwutomową powieść poświęconą Łodzi. Określenie „ziemia obiecana” jest od tego czasu kojarzone z tym XIX-wiecznym miastem. Później Łódź przyrównywano także do angielskiego Manchesteru (Liszewski, Yong, 1997), a w XXI w. również do bankrutującego amerykańskiego Detroit (Ogrodowczyk, Marcińczak, 2014).

W rozwoju Łodzi, lokowanej na prawie magdeburskim w 1423 r., można wyróżnić kilka wyraźnych okresów (Liszewski, 2009, 2015). Najdłuższy z nich – małomiasteczkowej Łodzi rolniczej – trwał 400 lat, do 1823 r. (Koter, 1979, 2009). Następne 200 lat to cztery kolejne etapy. Pierwszy trwał przez cały XIX w., aż do wybuchu I wojny światowej w 1914 r. Cechował się intensywnym, wręcz żywiołowym rozwojem przemysłu włókienniczego. Drugi z tych okresów charakteryzowała stagnacja gospodarcza międzywojnia i straty poniesione podczas obu wojen światowych. Później, w czasach gospodarki socjalistycznej (1945–1989), nastąpił ponowny rozwój Łodzi. Był on bardziej wszechstronny, choć nadal w mieście przeważał przemysł włókienniczy. Czwarty, najnowszy w dziejach miasta okres wyróżniał się upadkiem tradycyjnego przemysłu i odrodzeniem miasta dzięki przemianom funkcjonalnym, które po głębokiej początkowej stagnacji doprowadziły do dynamicznych transformacji struktury i kierunków rozwoju gospodarczego.

Celem niniejszego artykułu była odpowiedź na pytanie, czy po transformacji ustrojowo-gospodarczej lat 90. Łódź można ponownie nazywać ziemią obiecaną.

Ta metaforyczna nazwa miasta co innego znaczyła w XIX w., a co innego oznacza po prawie dwóch wiekach. Wówczas decyzja rządowa o lokalizacji w Łodzi przemysłu włókienniczego pociągnęła za sobą gwałtowny rozwój gospodarczy miasta, ściągając do niego tysiące uwłaszczonych chłopów poszukujących pracy. Prawie 200 lat później bodźcem rozwoju Łodzi stały się nowoczesny przemysł i wyspecjalizowane usługi oferujące pracę odpowiednio wykształconym fachowcom, co jednak nie przełożyło się na napływ ludności.

W artykule, na podstawie przeglądu literatury, zostały zrelacjonowane najnowsze przemiany w mieście. Dotyczy on tylko ostatniego okresu rozwoju Łodzi, który rozpoczął się po 1989 r. Ostatnie trzy dekady w rozwoju miasta wyraźnie dzielą się na kilka etapów:

- lata 1989–1996 – cechujące się upadkiem przemysłu, stałym spadkiem liczby ludności i bardzo wysokim bezrobociem;
- lata 1997–2004 – kiedy Łódź stała się ponownie stolicą województwa w dawnych granicach sprzed 1975 r.; ponadto powstała Łódzka Specjalna Strefa

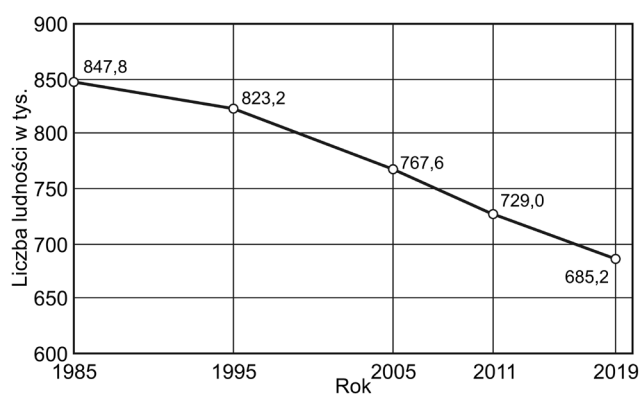
Ekonomiczna (ŁSSE), uważana z biegiem czasu za najlepszą w kraju;

- lata po 2004 r. – okres, w którym Polska weszła do UE i pojawiły się nowe możliwości rozwoju miasta dzięki wykorzystaniu funduszy unijnych.

2. ETAP I – LATA 1989–1996

Po 1989 r. prywatyzacja oraz odcięcie od tradycyjnych wschodnich rynków zbytu doprowadziły w Łodzi do upadku przemysłu i w konsekwencji załamania gospodarczego. W latach 1989–1997 zlikwidowano, zamknięto lub częściowo sprzedano większość zakładów przemysłowych, zwalniając z pracy prawie 100 tys. osób bez żadnego odszkodowania. Wśród osób w wieku produkcyjnym bezrobocie sięgało 19%. Młode, wykształcone pokolenie emigrowało z miasta, nie mogąc znaleźć w nim pracy (Liszewski, 2015). Zatrudnienie w przemyśle łódzkim gwałtownie malało (ze 171 tys. osób w 1990 r., przez 91 tys. w 1996 r., 50 tys. w 2007 r., do 41,2 tys. osób w 2017 r.). Wielkie włókiennicze zakłady po upadku przemysłu popadały stopniowo w ruinę, rozpadając się na oczach ich dawnych pracowników.

Łódź stopniowo stawała się kurczącym i starzejącym się miastem. Ta niekorzystna sytuacja demograficzna, zapoczątkowana w 1989 r., cały czas się pogłębia. Od 1988 r. liczba ludności szybko malała i w 2019 r. osiągnęła wartość 685 tys. mieszkańców. W porównaniu z 1988 r. w mieście ubyło ponad 160 tys. osób (rysunek 1, tabela 1 i 2). Kurcząca się Łódź w hierarchii sieci osadniczej Polski spadła zaś na trzecie, po Warszawie i Krakowie, miejsce. Ubytek ludności był największy spośród odnotowanych w innych, wielkich, polskich miastach (tabela 2).

Rysunek 1. Zmiany liczby ludności Łodzi w latach 1985–2019
Źródło: opracowanie własne

Spadek liczby ludności wiązał się przede wszystkim z dramatycznie niskim przyrostem naturalnym (tabela 1). Różnica między poziomem urodzeń a poziomem zgonów najniższą wartość rzędu $-7,6$ promila osiągnęła w 1999 r. (Dzieciuchowicz, 2009a, 2014).

Tabela 1. Charakterystyki demograficzne Łodzi w latach 1988–2018

Rok	Liczba ludności (tys. osób)	Kobiety (udział w proc.)	Wiek przedprodukcyjny (udział w proc.)	Wiek poprodukcyjny (udział w proc.)	Przyrost naturalny (na 1000 ludności)	Saldo migracji (liczba osób)
1988	854,3	54,1	22,5	16,5	-2,9	+1265
1995	816,7	54,3	20,2	18,5	-6,6	+146
2002	789,3	54,4	16,1	19,1	-6,2	-743
2011	728,9	54,5	14,1	26,0	-4,9	-1427
2018	685,3	54,8	14,7	27,3	-5,5	-1189

Źródło: Roczniki statystyczne GUS; Statystyka Łodzi (2018).

Tabela 2. Zmiany liczby ludności największych miast Polski w latach 1985–2019 w tys. osób

Rok	Warszawa	Kraków	Łódź	Wrocław	Poznań
1985	1659,4	740,1	847,8	637,2	575,1
1995	1635,1	745,0	823,2	641,9	581,1
2005	1697,5	756,6	767,6	635,9	567,8
2019	1777,9	771,0	685,2	640,6	538,3
Wzrost/tubytek	+118,5	+30,9	-162,6	+3,4	-36,8

Źródło: Roczniki statystyczne GUS.

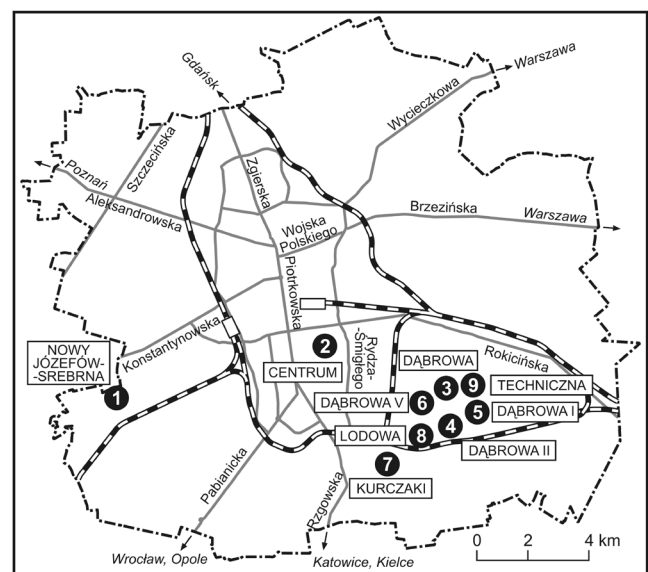
Łódź, w porównaniu z innymi dużymi miastami w Polsce, wyróżnia się znacznie gorszymi cechami demograficznymi: najniższy ujemny przyrost naturalny, spowodowany niskim poziomem urodzeń, przy jednocześnie bardzo wysokim poziomie zgonów; silna feminizacja; ujemne saldo migracji; szybkie starzenie się społeczeństwa oraz – wspomniana już – najszybciej malejąca liczba ludności (tabela 1 i 2) (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2010). Bardzo wysoki poziom zgonów wynika m.in. ze słabej kondycji zdrowotnej łodzian. Krótszą przeciętną długość życia odnotowano zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn (Dzieciuchowicz, 2009b, 2014; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015b). Przyczynia się do tego degradacja środowiska. W polskich alarmach smogowych, zwłaszcza w sezonie jesienno-zimowym, Łódź jest najczęściej wymienianym miastem po miastach Górnego Śląska.

Począwszy od 1988 r., problemy demograficzne Łodzi cały czas się nasilają i nic nie wskazuje na to, aby ta sytuacja miała się poprawić (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015b). Ludność w wieku poprodukcyjnym prawie dwukrotnie przekracza liczbę osób w wieku przedprodukcyjnym (tabela 1), a tendencja ta od lat się pogłębia. Trudno więc spodziewać się wzrostu liczby urodzeń.

W porównaniu z ogromnym napływem ludności w XIX w. współczesna Łódź, szybko tracąc mieszkańców, stanowi przeciwieństwo ówczesnej ziemi obiecanej. Utratę tę powoduje przede wszystkim ujemny od lat przyrost naturalny, w mniejszym stopniu również ujemne saldo migracji. Wprawdzie inne polskie miasta także się kurczą, ale w Łodzi tempo tego procesu jest największe.

3. ETAP II – LATA 1997–2004

Od 1997 r. rozwojowi miasta sprzyja utworzenie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Jej podstrefy usytuowane w różnych częściach Łodzi (rysunek 2) przyciągają zagranicznych inwestorów tanimi, często w pełni uzbrojonymi gruntami oraz zwolnieniami z konieczności płacenia podatków przez pierwsze lata działalności (Marciniak, Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2006). Tworzenie specjalnych stref ekonomicznych jest jedną z najważniejszych strategii regeneracji kurczących się miast w Polsce (Stryjakiewicz, 2014).

Rysunek 2. Podstrefy ŁSSE w Łodzi
Źródło: Jakóbczyk-Gryszkiewicz (2021)

Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, utworzona w 1997 r., jest piątą pod względem wielkości obszaru i zatrudnienia w Polsce. Zajmuje powierzchnię 1302 ha w trzech województwach: łódzkim, mazowieckim i wielkopolskim. ŁSSE jest otwarta na małe i średnie przedsiębiorstwa, które stanowią 50% wszystkich firm. Jako jedyna strefa ekonomiczna w Polsce ma za zadanie m.in. rewitalizację zabytkowych terenów przemysłowych (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2021).

Zlokalizowany w strefie łódzkiej klaster sprzętu gospodarstwa domowego przyciągnął już wielu inwestorów, np.: Indesit, Bosch, Siemens. Ulokowały się w niej także takie światowe marki, jak np.: Procter & Gamble, Gillette, Fujitsu, Infosys.

W samej Łodzi występuje dziewięć podstref, liczących w sumie 97 ha, w większości zlokalizowanych na starych terenach przemysłowych. Największy obszar, ulokowany na terenie dawnych pól uprawnych, kompleks Nowy Józefów–Srebrna liczy sobie przeszło 41 ha (rysunek 2). Najintensywniejszy rozwój łódzkiej strefy rozpoczął się w następnym omawianym w pracy etapie.

Rangę Łodzi w hierarchii sieci miast znacznie podniosła zmiana granic województwa łódzkiego. Województwo łódzkie po okresie 1975–1998, kiedy to było najmniejsze w kraju, stało się jednym z większych (rysunek 3).

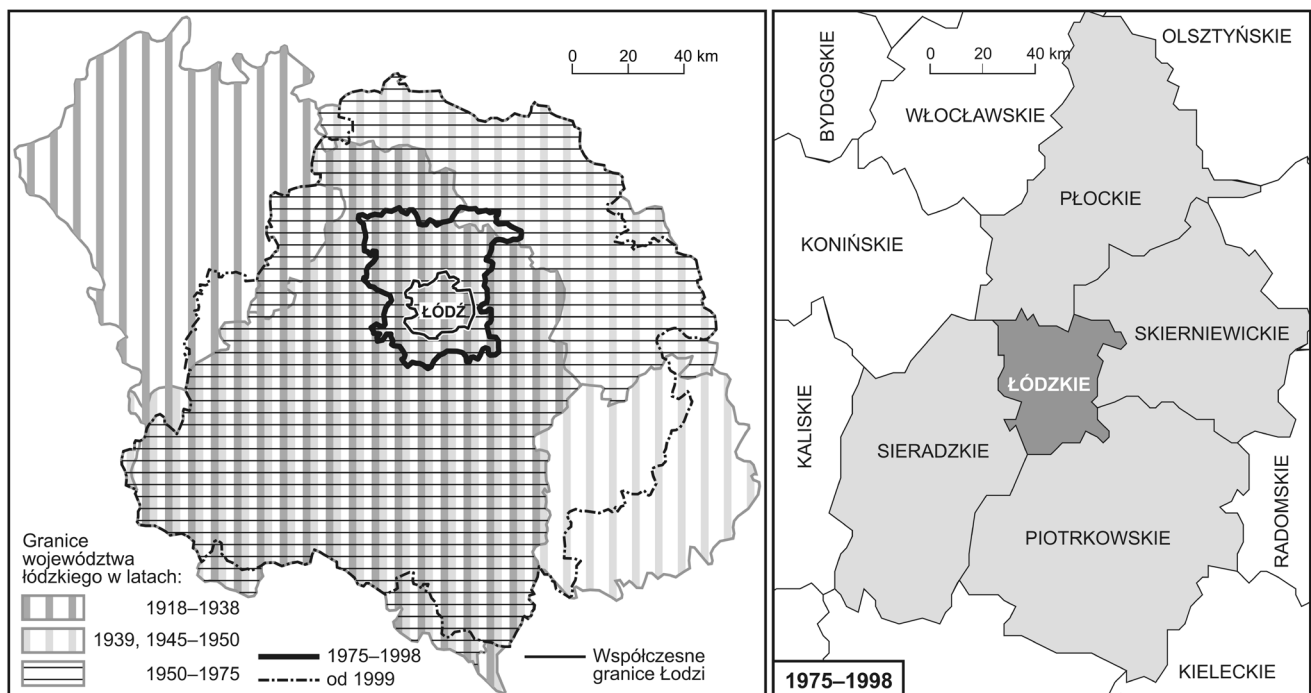
Łódź odzyskała w 1999 r. dawny obszar wpływów i stała się stolicą regionu adekwatną do swego zaludnienia i wyposażenia.

Mimo stałego ubytku ludności sytuacja Łodzi zaczęła się stopniowo poprawiać. Przyczyniło się do tego powstanie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, która stworzyła nowe perspektywy rozwoju miasta.

4. ETAP III – PO 2004 R.

Po wejściu Polski do UE przed Łodzią otworzyły się nowe możliwości, wynikające m.in. z dostępu do funduszy unijnych. W latach 2007–2013, w ramach zasobów z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Funduszu Spójności, zrealizowano w mieście 1418 projektów. Wartość projektów w latach 2014–2020 wynosiła 4,3 mld zł (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015a). Do 2020 r. zrealizowano projekty o wartości 7,5 mld zł. Prawie 4 mld zł z tej kwoty to unijne dofinansowanie. Najwięcej inwestycji dotyczyło transportu i komunikacji.

Najważniejszym problemem gospodarczym stało się obranie kierunku przemian mogących zahamować spadek rozwoju gospodarczego Łodzi. W 2005 r. władze miasta powierzyły opracowanie strategii rozwoju znanej firmie konsultingowej McKinsey & Company. Strategia, która kosztowała miasto milion euro, w znacznej części opłacona z funduszy UE, stawiała w dalszym ciągu na rozwój przemysłu w Łodzi, ale już nie włókienniczego, a na produkcję sprzętu AGD oraz budowę centrum zaplecza biznesowego i centrum logistyki. To miały być podstawowe filary rozwoju gospodarczego.

Rysunek 3. Granice województwa łódzkiego od momentu powstania w 1919 r.

Źródło: Jakóbczyk-Gryszkiewicz (2019), Sobczyński (2000)

Łódź była pierwszym miastem w Polsce, które skorzystało z pomocy firmy McKinsey & Company.

W III etapie cały czas bardzo dynamicznie rozwijała się ŁSSE. Wspierano w niej zarówno produkcję, jak i działalności z zakresu BPO, SSC, IT oraz B + R. BPO oznacza zlecenie wybranych procesów biznesowych firmom zewnętrznym. SSC są to wydzielone, wewnętrzne centra usługowe pracujące na rzecz jednej lub kilku połączonych ze sobą firm, czyli outsourcing, ale w ramach jednej organizacji. Takie centra należą do zakładów przemysłowych, instytucji finansowych, czy nawet instytucji publicznych. Z kolei IT reprezentuje technikę informatyczną, B + R zaś oznacza badanie i rozwój (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, 2021).

Łódź jest jednym z najszybciej rozwijających się centrów usług BPO w kraju i Europie. Podobnie sektor technologii informatyczno-telekomunikacyjnych (IT) jest jednym z najbardziej perspektywicznych obszarów specjalizacji gospodarczej województwa łódzkiego. W samej Łodzi działa ok. 30 firm z tej branży. Łącznie jest w nich zatrudnionych ponad 4000 pracowników.

Sektor IT uznawany jest za kluczowy w polityce rozwoju Łodzi ze względu na zwiększającą się liczbę inwestycji produkcyjnych oraz dynamiczny rozwój gospodarki województwa, który generuje popyt na usługi z zakresu IT w regionie.

Branżami rozwoju gospodarczego Łodzi stopniowo stały się, obok produkcji AGD, sprzętu i oprogramowania informatycznego (IT), logistyka oraz profesjonalne usługi dla biznesu (BPO). Łódź przekształca się w znaczące centrum finansowe i staje się największym zapleczem rozliczeniowym (Jewtuchowicz, Suliborski, 2009a).

Od 2004 r. w Łodzi odnotowywany jest wzrost wartości produkcji sprzedanej przemysłu ze względu na wysoki popyt konsumpcyjny i inwestycyjny. Firmy z kapitałem zagranicznym stanowią przeszło 20% spółek handlowych i 3% podmiotów gospodarczych Łodzi. Gospodarka łódzka jest coraz bardziej konkurencyjna, a miasto zaliczane jest do najlepiej rozwijających się w Polsce. Nie bez znaczenia jest rozwinięta infrastruktura biznesowa – w sektorze usług dla biznesu w 41 firmach zatrudnionych jest ok. 10 tys. pracowników (Jewtuchowicz, Suliborski, 2009b; Suliborski, Wójcik, Kulawiak, 2011).

Rozwojowi wspomnianych branż sprzyja dostęp do wykwalifikowanych kadr, które są kształcone zarówno przez wyższe uczelnie, jak i techniczne szkoły średnie. W Łodzi działa ponad 20 wyższych uczelni, na których studiuje 100 tys. osób, z czego 6,5 tys. studiuje kierunki informatyczne. Na studiach podyplomowych na Uniwersytecie Łódzkim można zdobyć wiedzę z przedmiotu „Organizacja i zarządzanie centrum usług wspólnych BPO”.

W Łodzi funkcjonuje również jedyne w Polsce Technikum Automatyki i Robotyki, otwarte w 2019 r. Szkołę utworzono wspólnie z inwestorami – Miele, Delia Cosmetics i Ceramika Tubądzin. Uczniowie technikum zdobywają tam wiedzę pod okiem specjalistów – teoretyków i praktyków.

Rozwojowi gospodarstwu miasta służy szeroka oferta nowoczesnych i atrakcyjnych cenowo powierzchni biurowych, w tym również tych objętych statusem ŁSSE. Ponadto istotne są także niskie koszty pracy przy jednocześnie względnie niższych niż w innych miastach kosztach utrzymania. Pozwala to zarówno na zatrzymanie w mieście absolwentów wyższych uczelni, jak i zachęca innych do poszukiwania pracy w Łodzi.

Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna w najnowszym światowym rankingu najlepszych stref ekonomicznych znalazła się na trzecim miejscu, a w Europie zwyciężyła. Uznana została też za najlepszą strefę w Europie i na świecie dla firm z sektora MŚP (małych i średnich przedsiębiorstw). Ranking przygotowywany jest co roku przez zespół *fDi Magazine* – periodyku z grupy Financial Times (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, 2021).

W 2020 r. – pierwszym roku pandemii – Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna przyciągnęła 38 inwestorów (o czterech więcej niż przed rokiem). Dzięki temu powstanie blisko 700 nowych miejsc pracy, a firmy zainwestują ponad 1,7 mld zł. Z kolei przez pierwsze trzy miesiące 2021 r. ŁSSE pozyskała najwięcej inwestorów w historii działalności spółki, czyli od 24 lat. W pierwszym kwartale 2021 r. dołączyło aż 15 nowych firm, które zamierzają zainwestować blisko 700 mln zł. Utrzymają i stworzą ponad tysiąc miejsc pracy. Wśród nich znalazło się 13 firm produkcyjnych i dwie świadczące usługi – nowoczesne centrum danych i logistyka dla sektora e-commerce (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, 2021).

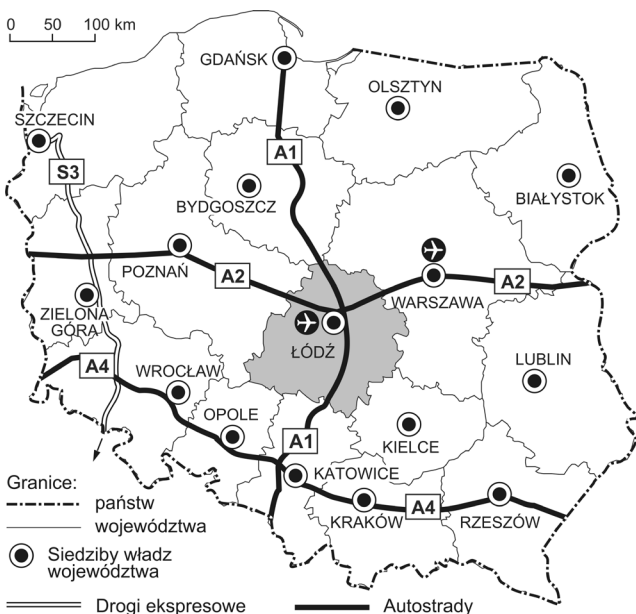
Na liście inwestorów ŁSSE na początku 2021 r. znalazły się 2 duże, 10 średnich i 3 małe firmy. Zdecydowanie dominują polscy inwestorzy z sektora MŚP, którzy stanowią blisko 66%. Strefa inspirowa i daje możliwości do tworzenia technologii jutra. Obecnie budowane jest 5G Lab w zabytkowej fabryce Ludwika Grohmana. Będzie to miejsce dedykowane start-upom – do pracy nad swoimi rozwiązaniami, testowania łączności i pokazywania wyników opinii publicznej, głównie innym inwestorom ŁSSE (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, 2021).

Inwestorzy zagraniczni w Łodzi postawili na nowe gałęzie przemysłu – produkcja sprzętu gospodarstwa domowego, komputerów, golarek. Nowe światowe marki funkcjonujące w Łodzi, nie tylko w ramach ŁSSE, to: Gillette, Dell, Indesit Company, BSH, Infosys, Fujitsu, Ericpol, Ceri, Comarch, Accenture, Panattoni.

Największym zachodnim inwestorem jest amerykańska firma Dell produkująca komputery, która docelowo zatrudni przeszło 10 tys. osób.

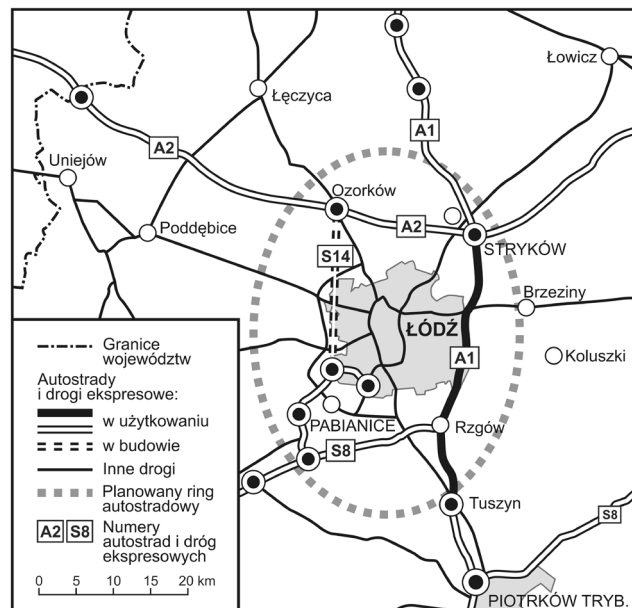
W mieście powstał naukowo-technologiczny Bionanopark, działający w obszarze zaawansowanych technologii, wyposażony w siedem innowacyjnych laboratoriów. Pracuje w nim 44 naukowców. Świadczy on usługi dla firm i klientów indywidualnych w zakresie wspierania rozwoju innowacyjnych technologii, prowadzenia badań laboratoryjnych: biologicznych, strukturalnych i modelowania procesów, oraz projektowania, rozwoju, produkcji i sprzedaży indywidualnych implantów do rekonstrukcji kości czaszki i twarzoczaszki wykonywanych na zamówienie. W 2021 r. do udziału w konkursie „Mam pomysł na start-up” zgłoszono 102 projekty. Wśród uczestników było blisko 30 zespołów spoza Łodzi oraz 5 zagranicznych – z Francji, Indii, Chin, Ukrainy i Wielkiej Brytanii. Najwięcej projektów dotyczy rozwiązań z obszaru IT (Bionanopark, 2021).

Zmienia się ranga komunikacyjna miasta, które wprawdzie od 1945 r. leży w centrum Polski, ale do niedawna omijały je ważne szlaki komunikacyjne. Od 2016 r. koło Łodzi znajduje się skrzyżowanie dwóch ważnych europejskich autostrad A1 i A2 (rysunek 4).

Rysunek 4. Położenie komunikacyjne Łodzi
Źródło: opracowanie własne

Droga szybkiego ruchu S8 oraz budowana intensywnie w 2021 r. S14 spowodują, że Łódź, jako pierwsze miasto w Polsce, powinna mieć do końca 2022 r. pełny ring autostradowy. Utworzą go: autostrada A2 od północy, A1 od wschodu, S8 od południa, S14 od zachodu (rysunek 5). Koszt wszystkich planowanych projektów transportowych w mieście w latach 2021–2027 to 4,1 mld zł.

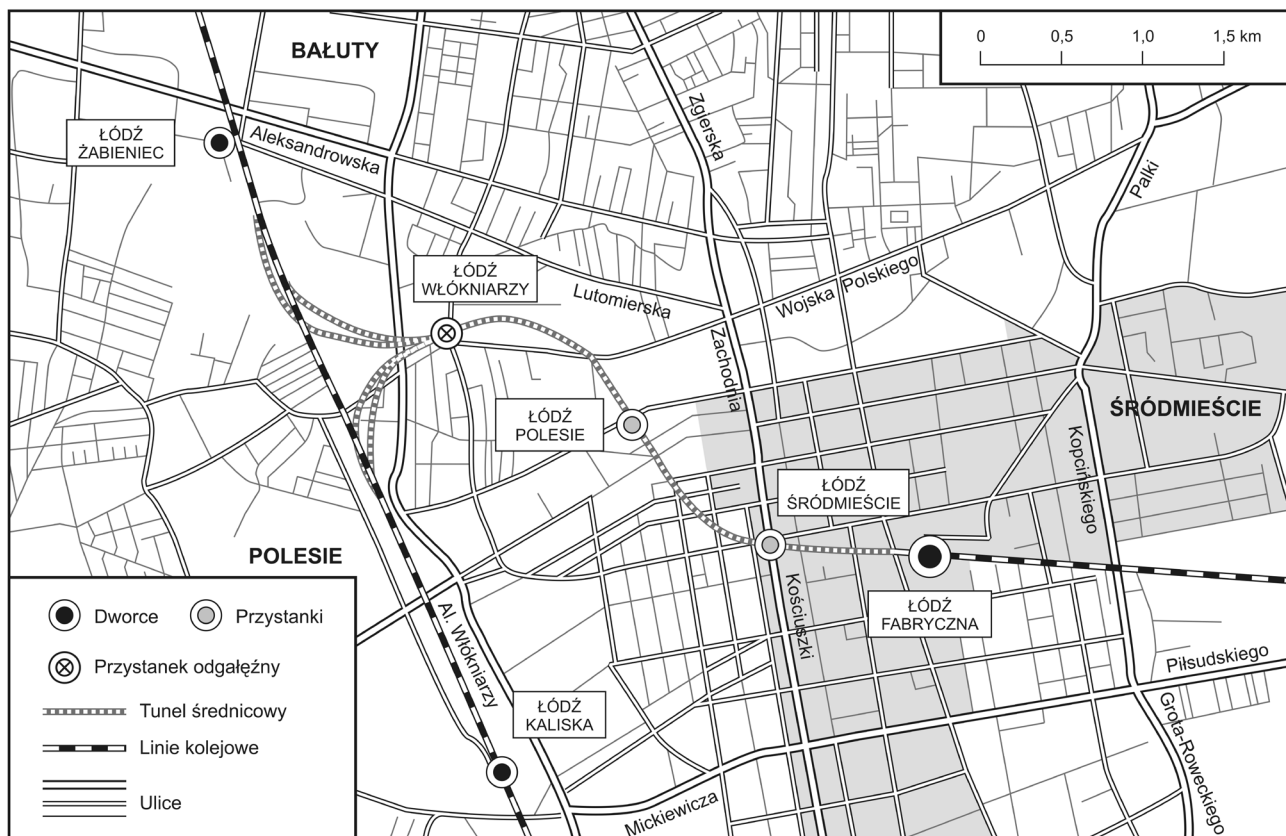
Rysunek 5. Planowany ring autostradowy wokół Łodzi
Źródło: opracowanie własne

Dogodne połączenia drogowe, w tym z pobliską stolicą, umożliwiają szerokie kontakty, zachęcają do lokalizacji inwestycji w Łodzi oraz odwiedzin miasta.

Gorzej jest z ważnymi połączeniami kolejowymi, które omijają Łódź. Jednak inwestycja władz miasta w budowę połączenia podziemnym tunelem średnicowym dwóch najważniejszych dworców kolejowych (Łódź Fabryczna i Łódź Kaliska) pozwoli w przyszłości na wzrost znaczenia węzła kolejowego (rysunek 6).

Łódź pozbawiona jest stosownego dla swej rangi lotniska. Łódzkie lotnisko, funkcjonujące już od okresu międzywojennego (wtedy poza granicami miasta), ma niewielkie znaczenie wobec konkurencyjnego warszawskiego. Tym bardziej że dzięki autostradzie A2 możliwe jest szybkie połączenie ze stolicą. W 2018 r. z lotniska skorzystało 217 tys. pasażerów, a w 2019 r. 242 tys. Plany na 2020 r. zakładały zwiększenie liczby pasażerów do ok. 300 tys., ale z powodu pandemii tak się nie stało. Obecnie władze Łodzi, które są właścicielami lotniska w 95%, chcą odsprzedać 49% swoich udziałów (Urząd Miasta Łodzi, 2021).

Dzięki dostępowi do funduszy unijnych władze samorządowe, oprócz wspomnianych inwestycji komunikacyjnych, uczestniczą w powstawaniu nowego centrum miasta (rysunek 7, zob. s. 80). Celem programu „Nowe Centrum Łodzi” (NCL) jest wykreowanie obszaru funkcjonalnego, powiązanego z historycznym centrum opartym na osi ulicy Piotrkowskiej (rysunek 7). Władze miasta nazywają tę inwestycję jednym z największych urbanistycznych wyzwań w historii Łodzi. NCL to przebudowa miasta na 100 ha w samym centrum, prowadzona przez miasto Łódź, spółki kolejowe i inwestorów prywatnych (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2014).

Rysunek 6. Przebieg łódzkiego tunelu średnicowego łączącego Łódź Fabryczną z Łodzią Kaliską oraz planowane przystanki
Źródło: opracowanie własne

W NCL funkcjonuje już od 2016 r. jeden z najnowszych dworców kolejowych w Europie – Łódź Fabryczna (rysunek 6). Budowa podziemnego dworca pochłonęła 1,76 mld zł, w tym 1,2 mld zł dotacji z UE. Z Funduszu Spójności UE Łódź otrzymała także 251,9 mln zł na budowę węzła multimodalnego, składającego się z ośmiu przystanków autobusowych, nowej linii tramwajowej, dworca autobusowego oraz dworca kolejowego z czterema peronami i ośmioma torami kolejowymi.

Zrewitalizowano także, częściowo z funduszy unijnych, budynki pierwszej łódzkiej elektrowni. Kompleks EC1 Wschód został otwarty w 2016 r., kompleks EC1 Zachód zaś w 2018 r. Pierwszy obiekt, czyli Centrum Kultury i Sztuki, pełni funkcje kulturalne i artystyczne, mieszcząc obecnie: teatr dźwięku, planetarium, galerie, sale seminaryjno-konferencyjne, miejsca dla projektów młodych artystów, a w przyszłości również Narodowe Centrum Kultury Filmowej i Centrum Komiksu i Naracji Interaktywnej. Łódzkie planetarium jest najnowocześniejszym w kraju i jednym z nowocześniejszych w Europie.

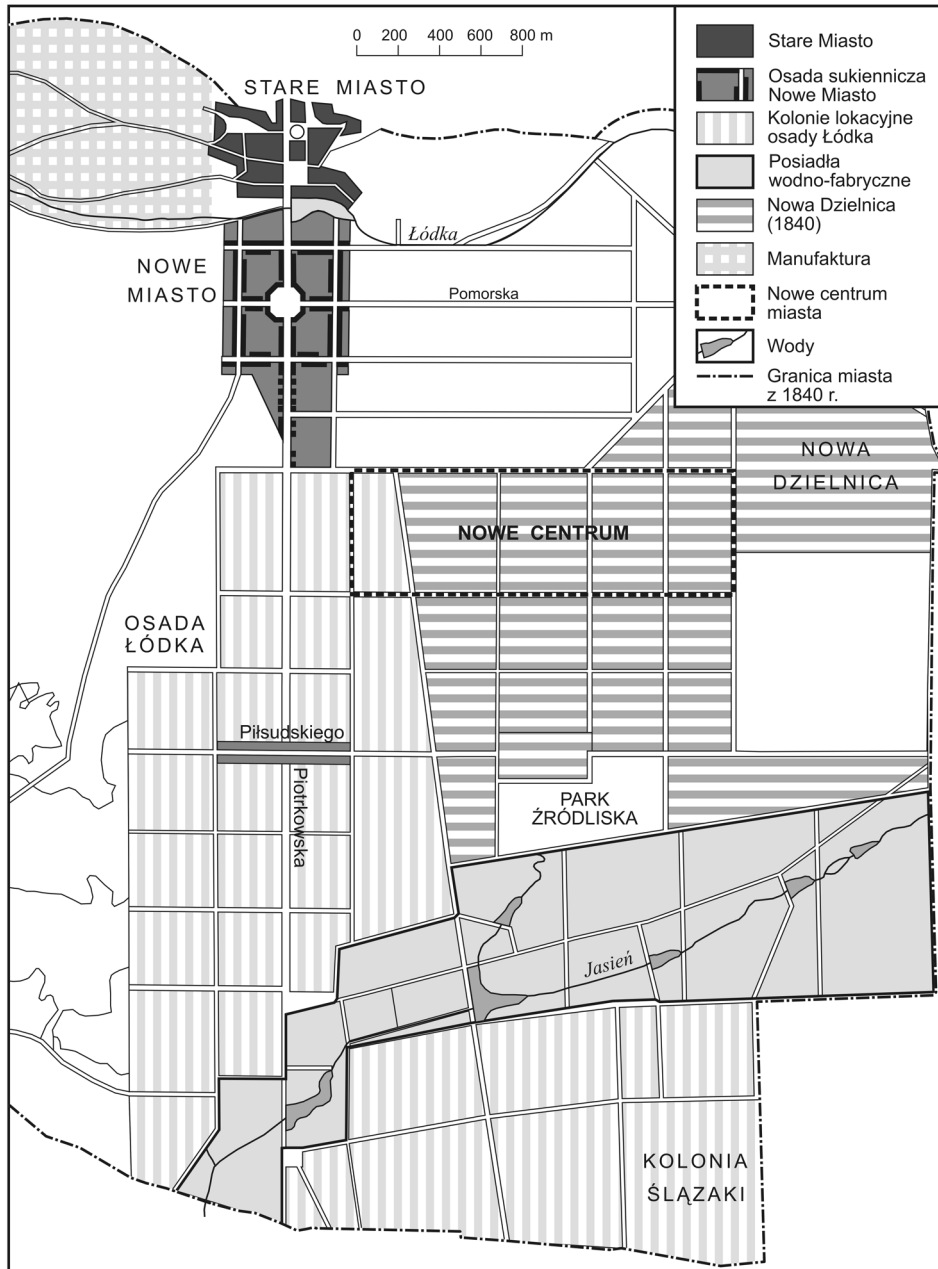
Kompleks EC1 Zachód to z kolei Centrum Nauki i Techniki, które oferuje łodzianom i turystom ścieżki edukacyjne – mikro- i makroświat, ekrany sferyczne pokazujące jak wyglądają z bliska powierzchnie gwiazd

i planet oraz sferyczne kino 3D. Jedną z większych atrakcji jest międzynarodowa stacja kosmiczna z symulatorem lotów kosmicznych oraz strefa pokazująca grawitację występującą na Księżycu.

Łódź, na forum krajowym i międzynarodowym, coraz częściej jest postrzegana jako atrakcyjne turystycznie miasto. Walory turystyczne szczególnie wzrosły po otwarciu w 2006 r. Manufaktury oraz kolejnych obiektów Nowego Centrum Łodzi. Zabytkowe budowle dawnej Łodzi przemysłowej dzięki rewitalizacji zmieniły swoje funkcje. Tak oto w XIX-wiecznych jurydykach przemysłowych łódzkich fabrykantów powstały np. nowoczesne mieszkania – Lofty u Scheiblera (w największej ówczesnej przędzalni bawełny Karola Scheiblera), czy centrum handlowo-kulturalno-rozrywkowe Manufaktura na terenie dawnego kompleksu przemysłowego Izraela Poznańskiego (rysunek 7). W obydwu przypadkach inwestorami były firmy zagraniczne.

Manufaktura wyrosła na symbol miasta, będąc przykładem przetworzenia dawnej, niszczonej jurydyki przemysłowej w nowoczesne centrum. Zabytkowe budynki fabryczne starannie odrestaurowano, zachowując ich bryłę i przebudowując częściowo wnętrza. Dzisiaj pełnią one różne funkcje – muzealną (filia Muzeum Sztuki Nowoczesnej i Muzeum Fabryka), hotelową, gastronomiczną, rozrywkową.

Rysunek 7. Położenie Nowego Centrum Łodzi oraz Manufaktury na tle jednostek morfogenetycznych Łodzi z połowy XIX w.
Źródło: Wolaniuk (2012)

Efekty rewitalizacji dobrze widać na przykładzie kamienic przy głównej ulicy miasta (Piotrkowskiej), na innych ulicach w Śródmieściu oraz na terenie osiedla domów rodzinnych w dawnej jurydyce przemysłowej Karola Scheiblera na Księżym Młynie. Wyremontowano tu wiele budynków i usytuowano na ich partach kilkanaście pracowni artystycznych. Najokazalszy łódzki pałac – Pałac Izraela Poznańskiego, również doznał gruntownego remontu. Na wymienionych obszarach władze miasta dokonują rewitalizacji, korzystając z funduszy unijnych.

Najnowszym zrewitalizowanym obszarem pofabrycznym dawnego Monopolu Wódczanego jest Monopolis. Ulokowano w nim Muzeum Wódki, galerię wystawienniczą, kluby, basen, siłownię oraz pasaż

gastronomiczny. W lipcu 2020 r. zaczęła tu działać Scena Monopolis. Deweloperem inwestycji była firma Virako. W 2020 r. Monopolis zdobył prestiżową nagrodę MIPIM Awards w kategorii „mixed-use development”, czyli „najlepsza funkcja mieszana” (Monopolis, 2021).

W 2017 r. Łódź weszła do Sieci Miast Kreatywnych UNESCO, otrzymując tytuł Miasta Filmu. Nie powiodła się niestety aplikacja władz Łodzi o lokalizację w mieście EXPO 2022. Miastu przyznano natomiast organizację Zielonego EXPO 2024. W związku z pandemią termin wystawy przesunięto na 2029 r.

W plebiscycie *National Geographic* Łódź znalazła się na liście 25 miejsc „Best of the World 2022” jako jedyne miasto w Polsce w kategorii „Zrównoważony rozwój”. Zdecydowały o tym: znaczący udział terenów zieleni,

zajmujących ponad 30% powierzchni miasta, liczne rewitalizacje terenów poprzemysłowych, nowa rola zabytkowych fabryk oraz dziedzictwo filmowe (*Łódź...*, 2021).

W przyszłości największą atrakcją przyrodniczą miasta stanie się Orientarium w łódzkim ZOO dla przeszło 50 gatunków zwierząt zajmujące 7,5 ha powierzchni. Jest to inwestycja rzędu 270 mln zł, finansowana w pełni z funduszy miasta. Szacuje się, że Orientarium odwiedzać będzie co roku ok. 2 mln turystów. W głównym zbiorniku wodnym pojawiają się m.in. rekiny i płaszczki, a oprócz fauny oceanicznej – także rafa koralowa. Otwarcie, planowane jesienią 2021 r., przesunięto na 2022 r. (Muratorplus, 2021).

Dzięki licznym przeobrażeniom, polegającym zarówno na rewitalizacji dawnych terenów przemysłowych, jak i na powstaniu nowych inwestycji, Łódź przestaje być postrzegana jako szare i nieciekawe miasto. Doceniają to gremia międzynarodowe, mieszkańcy oraz turyści.

5. PODSUMOWANIE

Współczesne problemy demograficzne Łodzi to spadek liczby ludności i starzenie się mieszkańców. Następuje najszybsza wśród dużych miast depopulacja, plasująca Łódź na czele kurczących się polskich miast. Decydują o tym ujemny od przeszło 30 lat przyrost naturalny i – w mniejszym stopniu – ujemne saldo migracji. Bardzo wysoki poziom zgonów wynika m.in. ze słabej kondycji zdrowotnej łodzian, co wpływa na krótszą przeciętną długość życia zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Z kolei niski poziom urodzeń odzwierciedla niekorzystną strukturę wieku.

Słabą stroną Łodzi jest również system komunikacji kolejowej (obecnie) i lotniczej (także w przyszłości), nieadekwatny do rangi i położenia miasta w centrum kraju. Mało wydolna wobec dużej liczby samochodów jest komunikacja miejska. Tworzące się często korki uliczne są największe w Polsce.

Problemem staje się też rosnące zadłużenie miasta wynikające z dużych inwestycji dokonywanych przez władze samorządowe. Liczne inwestycje są pokrywane z funduszy UE jedynie w 30–70%, reszta niezbędnych kwot pozyskiwana jest z kredytów bankowych (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015a).

Począwszy od 2020 r., trudności rodzi także pandemia, której konsekwencją jest spowolnienie gospodarcze i zmniejszony popyt na liczne w Łodzi nowoczesne lokale biurowe.

Wskazanim słabym stronom można przeciwstawić metamorfozę, jaką w ostatnim 30-leciu przeszła Łódź – od miasta upadającego do nowoczesnego

i atrakcyjnego dla inwestorów, mieszkańców i turystów. Rozpoczęty w 1997 r. etap, w którym utworzono ŁSSE, Polska weszła do UE i realizowane są liczne inwestycje, można nazwać nowym otwarciem ziemi obiecanej. Trzeba tu jednak wyraźnie podkreślić, że to sformułowanie nie oznacza tego samego, co w XIX w. Wówczas o losach Łodzi zadecydował żywiołowy rozwój przemysłu włókienniczego, który był możliwy dzięki decyzjom rządowym w dobie rewolucji technicznej. Zrealizowany zaś został przez przedsiębiorczych fabrykantów korzystających z kredytów ofiarowanych przez skarb państwa i banki. Otwarcie granic celnych z Rosją stworzyło nieograniczone rynki zbytu dla wyrobów włókienniczych, natomiast budowa linii kolejowej zagwarantowała niezbędne połączenia komunikacyjne. Potrzeba dużej liczby rąk do pracy w łódzkich fabrykach spowodowała masową imigrację uwłaszczonych chłopów do łódzkich fabryk (Koter, 1979, 2009). Należy podkreślić, że wzrost liczby ludności był tylko jednym z procesów charakteryzujących omawiany okres.

W XXI w. nastąpiła gruntowna przemiana modelu rozwoju gospodarczego Łodzi po prawie dwuwiekowej dominacji przemysłu włókienniczego, zakończonej jego upadkiem. Do mocnych stron miasta, dzięki którym taka przemiana była możliwa, należy zaliczyć: utworzenie najlepiej ocenianej w Polsce specjalnej strefy ekonomicznej, przyciągającej zagranicznych inwestorów; rosnącą rangę komunikacyjną; bliskość stolicy; duże zasoby wykwalifikowanej kadry pracowniczej, kształconej przez liczne łódzkie uczelnie. Ponadto nie miały wpływu niższe koszty utrzymania, tańsze lokale i grunty w porównaniu z Warszawą i innymi dużymi miastami Polski oraz wyraźnie rosnąca atrakcyjność turystyczna. Po 2004 r. nastąpił najintensywniejszy w dziejach Łodzi rozwój usług związanych z funkcją akademicką, obsługą biznesu, logistyką i finansami, a także z dostępem do funduszy UE. Te wszystkie atuty nie powodują wzrostu liczby ludności, ale pozwalają na zatrzymanie wykształconej kadry i niewielki napływ fachowców. Współcześnie nie liczba rąk do pracy, a jakość (czyli umiejętności i kompetencje pracowników) decyduje o rozwoju gospodarczym. Charakterystyczny dla miast krajów rozwiniętych ubytek ludności jest wyraźną różnicą w porównaniu z XIX-wieczną Łodzią, ale zdaniem autorki nie dyskredytuje jej jako nowej ziemi obiecanej.

BIBLIOGRAFIA

- Bionanopark (2021). Pobrane z: <http://bionanopark.pl/> (4.07.2021).
 Dzieciuchowicz, J. (2009a). Ludność Łodzi od 1918 r. do lat 90. XX wieku. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 265–296). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

- Dzieciuchowicz, J. (2009b). Przemiany ludnościowe Łodzi na przełomie XX i XXI wieku. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 381–400). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Dzieciuchowicz, J. (2014). *Ludność Łodzi – rozwój i przemiany strukturalne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2010). Zmiany w rozmieszczeniu ludności i wybranych struktur demograficznych w Łodzi w latach 1988–2005. W: I. Jażdżewska (red.), *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. T. 22: *Duże i średnie miasta Polski w okresie transformacji* (s. 211–228). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2014). Nowe Centrum Łodzi – od idei do realizacji. W: A. Wolaniuk (red.), *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. T. 27: *Centra i peryferie w okresie transformacji ustrojowej* (s. 165–176). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2015a). Fundusze Unii Europejskiej jako czynnik rozwoju miasta. W: A. Wolaniuk (red.), *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. T. 28: *Współczesne czynniki i bariery rozwoju miast* (s. 119–127). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2015b). Łódź miasto malejące. Porównanie z największymi miastami Polski. W: M. Soja, A. Zborowski (red.), *Miasto w badaniach geografów* (s. 91–104). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2019). Powstanie i podziały województwa łódzkiego. *Acta Geographica Lodziensia*, 109, 49–57. <https://doi.org/10.26485/AGL/2019/109/3>
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2021). Rola specjalnej strefy ekonomicznej w odrodzeniu i unowocześnieniu gospodarki Łodzi. W: E. Szafranek (red.), *W poszukiwaniu optymalnego modelu miasta* (s. 415–423). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Jewtuchowicz, A., Suliborski, A. (2009a). Gospodarka Łodzi na przełomie XX i XXI wieku. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 400–410). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Jewtuchowicz, A., Suliborski, A. (2009b). Struktura gospodarcza Łodzi w latach 1918–1989. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 297–322). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Koter, M. (1979). Struktura morfogenetyczna wielkiego miasta na przykładzie Łodzi. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria 2: Nauki Matematyczno-Przyrodnicze. Acta Unniuersitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 21, 25–52.
- Koter, M. (2009). Tkanka miejska Łodzi w latach 1918–1989. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 218–264). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Liszewski, S. (2015). Dylematy wielkiego miasta w okresie post-socjalistycznym – przykład Łodzi. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 28, 9–23.
- Liszewski, S. (red.) (2009). *Łódź. Monografia miasta*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Liszewski, S., Yong, C. (1997). *A comparative study of Łódź and Manchester: Geographies of European cities in transformation*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna (2021). Pobrane z: <http://sse.lodz.pl> (4.07.2021).
- Łódź znalazła się na liście 25 wyróżnionych miejsc „BEST OF THE WORLD 2022 National Geographic” (2021). Pobrane z: <https://www.national-geographic.pl/artukul/lodz-znalazla-sie-na-liste-25-wyrozniionych-destynacji-best-of-the-world-2022-national-geographic> (18.11.2021).
- Marcińczak, Sz., Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2006). Lokalizacja wewnątrzmięskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Łodzi. *Przegląd Geograficzny*, 78 (4), 515–536.
- Monopolis (2021). Pobrane z: <http://monopolis.pl> (4.07.2021).
- Muratorplus (2021). Pobrane z: <http://muratorplus.pl> (4.07.2021).
- Ogrodowczyk, A., Marcińczak, Sz. (2014). Łódź – od polskiego Manchesteru do polskiego Detroit? W: T. Strykiewicz (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej* (s. 79–88). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Sobczyński, M. (2000). Historia powstania i przemiany administracyjne województwa łódzkiego. W: M. Sobczyński, W. Michalski (red.), *Województwo łódzkie na tle przemian administracyjnych Polski. W osiemdziesiąt rocznicę utworzenia województwa* (s. 7–21). Łódź: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Biuro Rozwoju Regionalnego w Łodzi.
- Statystyka Łodzi* (2018). Łódź: Urząd Statystyczny.
- Strykiewicz, T. (red.) (2014). *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Suliborski, A., Wójcik, M., Kulawiak, A. (2011). Przemiany funkcjonalne Łodzi na przełomie wieków – uwarunkowania systemowe. W: S. Kaczmarek (red.), *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin prof. Stanisława Liszewskiego* (s. 227–243). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Urząd Miasta Łodzi (2021). Pobrane z: <https://uml.lodz.pl/> (4.07.2021).
- Wolaniuk, A. (2012). Centra miast. W: S. Liszewski (red.), *Geografia urbanistyczna* (s. 303–341). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Artykuł wpłynął:
19 listopada 2021
Zaakceptowano do druku:
30 grudnia 2021